

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

4 Vtrum humanitas sit pars modestiæ vel temperantiæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

qua uterque est regu
laris. Nam uterque
est diuis. rationibus
& non una sola regu
labilis. scilicet ex ra
tione proprii, ac con
ueniens boni, & ex
diuina reuerentia. Li
cet utraque sit utriq;
acti communis, non
tamen ut sola, quia
possunt alia ratione
regulari. Et oportet,
quod aliter regulen
tur ad persequendum
eum celestis patrie
in via hac, qui ambu
lamus, quam quod
per magnanimitatem
reguletur.

Super Questionis
centesima sexagesi
ma prima. Articulu
i. r. m. o. s. d. m. d.
N art. 3. eiusdem q.
non scribendi, sed
exequendum est. Cla
ma est. Regula est
notre vite facilis, ut
habeatur spe culatari
sed rara practice, &
ad operationem in
terioriorem, preterim
applicata. Est & in
hoc artic. speculan
dam, quam conformi
ter duo Thome defi
nita sit humilitas in
supradictis.

ut patet in omnibus actibus laetiae. ergo homo
per humilitatem non debet se homini subicere.
¶ 2 Præ. Aug. dicit in lib. * de natura & gratia. Humi
litas collocanda est in parte veritatis, nō in parte
fallitatis: sed aliqui sunt in supremo statu, qui si se
inferioribus subicerent, absque fallitate hoc fieri
non possent. ergo homo non debet se omnibus per
humilitatem subicere.
¶ 3 Præ. Nullus debet facere id quod vergat in detri
mentum salutis alterius: sed si aliquis per humili
tatem se alteri subiciat, quandoque hoc pergeret
in detrimentum illius, cui se subicit, qui ex hoc su
perbiret, vel contemneret. unde Aug. * dicit in re
gula. Ne dum nimium seruatur humilitas, regendi
irragatur auctoritas. ergo homo per humilitatem
non debet omnibus se subicere.

SED CONTRA est, quod dicitur Phillip. 2. In hu
militate superiores sibi iniuicem arbitantes.
RESPON. Dicendum, quod in homine duo pos
sunt considerari, scilicet quod est Dei, & id quod est
hominis. Hominis autem est, quicquid pertinet ad
defectum: sed Dei est quicquid pertinet ad salutem
& perfectionem, secundum illud Osee 13. Perditio
tua Israel, exte est: ex me tantum auxilium tuum.
Humilitas autem, sicut dictum est, * proprie respicit
reuerentiam, qua homo Deo subicitur: & ideo qui
libet homo secundum id quod suū est, debet se cui
libet proximo subicere quantum ad id quod est Dei
in ipso. Non autē hoc requirit humilitas, ut aliquis
id quod est Dei in seipso, subiciat ei quod apparet
esse Dei in altero. Nā illi, qui dona Dei participat,
cognoscunt ea se habere, secundum illud 1 ad Cor. 2.
Vt sciamus quæ a Deo donata sunt nobis: & ideo

tus, attribuit dono timoris. quia
homo Deum reueretur. Et in
de est, quod fortitudo aliter se
habet ad audaciam, quam hu
militas ad spem. Nam fortitudo
plus virtutis audacia, quam eam
reprimat: unde superabundantia
est ei similior q̄ defectus. Humi
litas autem plus reprimat spem
de seipsa, quam ea viratur, unde
magis opponitur sibi.

AD QVARTVM dicendum, quod
superabundantia in exterioribus
sumptibus, & preparationibus
solet ad quadam iactantiam fieri,
quæ per humilitatem reprimi
tur: & quantum ad hoc secū
dario consistit in exterioribus,
prout sunt signa interioris appe
titus motus.

ARTICVLVS III.

Primum homo debeat se omnibus per
humilitatem subicere.

AD TERTIVM sic procedit.
Videtur quod homo non
debeat se omnibus per humili
tatem subicere. Quia sicut di
ctum est, * humilitas precipue
consistit in subiectione hominis
ad Deum: sed id quod debetur
Deo, non est homini exhiben
dum, ut patet in omnibus actibus laetiae. ergo homo
per humilitatem non debet se homini subicere.
¶ 2 Præ. Aug. dicit in lib. * de natura & gratia. Humi
litas collocanda est in parte veritatis, nō in parte
fallitatis: sed aliqui sunt in supremo statu, qui si se
inferioribus subicerent, absque fallitate hoc fieri
non possent. ergo homo non debet se omnibus per
humilitatem subicere.

¶ 3 Præ. Nullus debet facere id quod vergat in detri
mentum salutis alterius: sed si aliquis per humili
tatem se alteri subiciat, quandoque hoc pergeret
in detrimentum illius, cui se subicit, qui ex hoc su
perbiret, vel contemneret. unde Aug. * dicit in re
gula. Ne dum nimium seruatur humilitas, regendi
irragatur auctoritas. ergo homo per humilitatem
non debet omnibus se subicere.

SED CONTRA est, quod dicitur Phillip. 2. In hu
militate superiores sibi iniuicem arbitantes.
RESPON. Dicendum, quod in homine duo pos
sunt considerari, scilicet quod est Dei, & id quod est
hominis. Hominis autem est, quicquid pertinet ad
defectum: sed Dei est quicquid pertinet ad salutem
& perfectionem, secundum illud Osee 13. Perditio
tua Israel, exte est: ex me tantum auxilium tuum.
Humilitas autem, sicut dictum est, * proprie respicit
reuerentiam, qua homo Deo subicitur: & ideo qui
libet homo secundum id quod suū est, debet se cui
libet proximo subicere quantum ad id quod est Dei
in ipso. Non autē hoc requirit humilitas, ut aliquis
id quod est Dei in seipso, subiciat ei quod apparet
esse Dei in altero. Nā illi, qui dona Dei participat,
cognoscunt ea se habere, secundum illud 1 ad Cor. 2.
Vt sciamus quæ a Deo donata sunt nobis: & ideo

absque præiudicio humilitatis possunt dona, quæ
ipsi acceperunt, præferre donis Dei, quæ aliis appa
rent collata: sicut Apost. ad Ephes. 3. dicit. Aliis ge
nerationibus nō est agnatum filiis hominum, sicut
nunc reuelatum est sanctis apostolis eius. Similiter
etiam nō hoc requirit humilitas, ut aliquis id quod
est suum in seipso, subiciat ei, quod est hominis in
proximo, alioquin oporteret, ut quilibet reputaret
se magis peccatorem quolibet alio: cum tamē A
postolus absq; præiudicio humilitatis dicat Gal. 2.
Nos natura iudei, & non ex gentibus peccatores.
Potest tamen aliquis reputare aliquid boni esse in
proximo, quod ipse non habet, vel aliquid mali in
se esse, quod in alio non est, ex quo se potest ei su
biicere per humilitatem.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod non debe
mus solum Deum reuereri in seipso, sed etiā id quod
est eius, debemus reuereri in quolibet, non tamen
eō modo reuerentia, quo reueremur Deū: & ideo
per humilitatem debemus nos subicere omnibus
proximis propter Deum, secundum illud 1. Pet. 2. Su
biecti estote omni humanæ creature propter Deū.
Laetiam tamen soli Deo debemus exhibere.

AD SECVNDA dicendum, quod si nos præferamus
id quod est Dei in proximo, ei quod est propriū in
nobis, non possumus incutere fallitatem. Unde su
per illud Philip. 2. Superiores sibi inuicem arbitran
tes, dicit glossa. * Non hoc ita debemus æstimare, ut
nos æstimare fingamus: sed vere æstimemus posse
esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior
sit, etiam si bonum nostrum, quo illo videmur supe
riores esse, non sit occultum.

AD TERTIVM dicendum, quod humilitas, sicut
& ceteræ virtutes, precipue interius in anima con
sistit: & ideo potest homo sibi interiori actu ani
mæ alteri se subicere sine hoc, quod occasio nē ha
beat alicuius, quod pertineat ad detrimentum suæ
salutis: Et hoc est quod August. dicit in regula. *
Timore coram Deo prelatu subistratus sit pedibus
vestris: sed in exterioribus humilitatis actibus, sicut
& in actibus exterarum virtutum, est debita mode
ratio adhibenda, ne possint vergere in detrimentū
alterius: Si autem aliquis quod debet faciat, & alij
ex hoc occasione sumant peccati, nō imputatur
humiliter agenti: quia ille non scandalizat, quam
uis alter scandalizetur.

AD QVARTVM sic procedit.
Videtur quod humilitas nō sit
pars modestie, vel temperantie.
Humilitas enim precipue respicit
reuerentiam, qua quis subicitur
Deo, ut dictū est: * sed ad uirtu
tem theologicam pertinet, quod
habeat Deū pro obiecto. ergo
humilitas magis debet poni vir
tus theologica, quam pars tem
perantie, seu modestie.

¶ 2 Præ. Temperantia est in cō
cupiscibili: humilitas autem vi
detur esse in irascibili, sicut & su
perbia, quæ ei opponitur, cuius
obiectum est arduū, ergo vide

est Aug. in
lib. 3. de ser.
q. 7. a. 1. p. 4.
co. 4.

In 3. regu
la. co. 1.

Super Questionis
centesima sexagesi
ma prima. Articulu
quartum.

N art. 4. eiusdem q.
dubium ex Marti
no occurrit in 1. que
de humilitate, ubi
notat quatuor dicta
huius literæ. & ex
eis format quatuor
rationes pro conclu
sione huius articuli:
& deinde soluit eas.
Primum dictum est
auctoritas Origenis
allata in litera in op
positum, ex quo ra
tiocinatur sic. Om
nis mensuratio, uel
moderatio pertinet
ad modestiam: hu
militas est huiusmo
di. ergo. Secundum
est. Omnes uirtutes
re-

Art. præc.

re-

restraintes; seu reprimentes impetus affectionum ponitur partes temperantia sed humilitas reprimit motum ipsi. ergo. Hac habentur forma litera. Tertium est auctoritas Aristotelis allata in littera, quod tendens in parua secundum modum suum, non est magnanimitas, sed temperantia; & hoc non aliter formatur. Quartum est, quod magnanimitas & humilitas licet conveniant in materia, differunt tamen in modo & cetera, ut in responsione ad tertium littera dicitur. Unde arguit quod eorum quae conveniunt in materia, & differunt in modo, unum est, sed altero, sed haec sunt humilitatis, ergo. Probatur minor, quia magnanimitas est circa aduā impellendo, humilitas uero refrinendo. Et primam quidem, & secundam solent interrimendo maiores; alioquin omnes virtutes pertinerent ad temperantiam, quia omnes habent actum moderantionis. Ad tertiam dicit, quod non loquitur de temperantia proprie dicta. Ad quartam negat minorem, quia tam magnanimitas quam humilitas impellit, & reprimit.

Art. 1. huius quæst. q. 129. ar. 5.

Homil. 8. in Luc. a med. tom. 3.

q. 129. ar. 5. 128. & 157. ar. 3. & q. 143.

103.

lib. 4. cap. 5. non remote a prin. to. 5.

160. ar. 2.

161. p. 102. 160. ar. 2. 161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

161. p. 102.

tur q humilitas nō sit pars temperantia, uel modestiae. ¶ 3. Præter. Humilitas, & magnanimitas circa eadem sunt, ut ex supradictis patet: sed magnanimitas non ponitur pars temperantia, sed fortitudinis, ut supra habitū est. * ergo uidetur quod humilitas non sit pars temperantiae, uel modestiae.

Sed contra est, qd Origenes dicit super Lucam; ¶ Si uis nomē huius audire virtutis, quō a philosophis etiam appelletur, ausculta eandem esse humilitatem, quem respicit Deus: quæ ab illis metropotes dicitur, i. mensuratio, uel moderatio, quæ manifeste pertinet ad modestiā, uel temperantiā. ergo humilitas est pars modestiæ, uel temperantiae.

RESPON. Dicendum, quod sicut supra dictum est, * in assignando partes uirtutibus, precipue attenditur similitudo quantum ad modum uirtutis. Modus autem temperantiae, ex quo maxime habet eandem, est refrenatio, uel repressio impetus alicuius passionis. Et iō omnes uirtutes refrenantes, siue reprimentes impetus aliquarum affectionū, uel actiones moderantes, ponuntur partes temperantiae. Sicut autem mansuetudo reprimit motū iræ, ita humilitas reprimit motū spei, q est motus spiritus in magna tendentis. & iō sicut mansuetudo ponitur pars temperantiae, ita et humilitas. Unde Philoso. in 4. Ethico. * cum qui tendit in parua secundum suum modum, dicit non esse magnanimum, sed temperatum, quem nos humilem dicere possumus. Et inter alias partes temperantiae, ratione superius dicta, con-

ueniunt q humilitas & mansuetudo. ¶ Ad hec dicendum, quod dicitur in libro lecto uerbo, omnia dicta littera solida consistant, & opposita ruit. scilicet, quod temper est terminus actus principalis uirtutis; ita quod non est auctoris doctrina, quod omnis moderatio, seu quod omnis refrenatio & cetera, spectat ad temperantiam, uel modestiam, sed quod omnis uirtus, cuius principalis actus consistit in moderando, uel in refrenando, est temperantia, uel modestia. Et typiclarē in ides primū & secundum; & quartum, quæ in littera habentur, optime currere; quoniam & maiores sic sunt uera, & minor quare est uera, quia constat, quod principalis actus magnanimitatis consistit in firmitate, seu impulsu animi ad magna. Principalis uero actus humilitatis consistit in refrenatione animi ad magna tendentis. De auctoritate uero Aristot. ratio iō iō allata, bene dicitur, quod Aristoteles non accepit ibi temperantiam proprie; nec hoc author uoluit, sed accepit temperatum secundum modum. Et hoc est ad propositum, quia hinc testimonium habemus, quod ex modo accidit quis ad temperantiam, si nomen.

Super Questionis centesima sexagesima prima articulum quintum.

In art. 5. eiusdem questionis 161. dubia multa ex Martino in 5. quæst. de humilitate occurrunt. Primum contra rationem litteræ, ad probandum uirtutes intellectuales esse potiores moralibus, seu humilitate. Supponit, inquit, primo ratio unum

saluum scilicet. Omne in quo est ordinatio, est potius quam id in quo est inordinatio. hoc fit saluum. probatur. Star ad hunc ordinem essentialiter, & esse motum ordinem ne habens ordinationem rationem ordinem. tinctur sub modestia, prout Tertulianus de ea loquitur, in quantum scilicet humilitas nihil est aliud, quam quaedam moderatio spiritus. unde i. Petr. 3. dicitur, in incorruptibilitate quieti ac modeste spiritus.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod uirtutes theologice, quæ sunt circa ultimum finem, qui est principium in appetitibus, sunt causæ omnium aliarum uirtutum: unde ex hoc quod humilitas causatur ex reuerentia uina, nō excludit quin humilitas sit pars modestiæ, uel temperantiae.

AD SECUNDUM dicendum, quod partes principalibus uirtutibus assignantur non secundum in materia, sed secundum convenientiam in modo formalis. ut dictū est. & ideo licet humilitas sit in irascibili sicut in irascibili, ponitur tamen pars modestiæ, & temperantiae proprie modum.

AD TERTIUM dicendum, quod licet magnanimitas & humilitas in materia conueniant, differunt tamen in modo, ratione cuius magnanimitas ponitur pars fortitudinis, humilitas autem pars temperantiae.

ARTICULUS V.

Utrum humilitas sit passio animi.

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur q humilitas sit potissima uirtutum. Dicitur in Cantico salomon. exponens illud quod dicitur Luc. 18. de Pharisæo & Publicano, q si multa delicta humilitas tam facile currit, in uultu superbie conuulsa transiit.

primò, quia practicum scire, & uelut dicitur in 6. Ethic. ¶ Secundum dubium est contra eandem rationem, quod in uirtute conuenit dupliciter, scilicet uirtuti, & temperantiae. Et quod primo modo habet in uirtute, & secundo modo est simpliciter perfectum. Et quod primo modo habet ordinem rationem, & per hoc uirtuti reflectens participare, & per hoc uirtuti perficere. Et in ratione intellectuali. ¶ Tertium dubium est circa primam rationem, quod in uirtute conuenit dupliciter, scilicet uirtuti, & temperantiae. Et quod primo modo habet in uirtute, & secundo modo est simpliciter perfectum. Et quod primo modo habet ordinem rationem, & per hoc uirtuti reflectens participare, & per hoc uirtuti perficere. Et in ratione intellectuali.

que unius, est uirtutibus intellectuales.